

Οι διεθνείς Επιστημονικές Συναντήσεις για την Ελληνιστική Κεραμική (1986-2005)

Στέλλα Δρούγου

Το Δεκέμβριο του 1986 με πρωτοβουλία του Τομέα Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και με ευθύνη των καθηγητών κλασικής αρχαιολογίας Ε. Μαραγκού και Ι. Παπαποστόλου, συναντήθηκαν στην ηπειρωτική πρωτεύουσα αρχαιολόγοι με σκοπό να συζητήσουν τα προβλήματα που συνήθως δημιουργεί στην αρχαιολογική έρευνα μια πολυπληθής κατηγορία ευρημάτων πολλών ανασκαφών στο χώρο του αρχαίου ελληνικού κόσμου, και συγκεκριμένα η ελληνιστική κεραμική. Κυρίαρχο μεταξύ πολλών άλλων προβλημάτων φάνηκε από την αρχή να είναι η χρονολόγηση αυτής της κεραμικής, γεγονός που επηρεάζει αποφασιστικά την αξιολόγηση και την ερμηνεία του συνόλου των ευρημάτων μιας ανασκαφής. Ήταν τότε ακόμη αισθητή η απουσία μιας καλής βιβλιογραφικής κάλυψης του θέματος και ιδιαίτερα και πολύ περισσότερο για τον ελληνικό χώρο. Ωστόσο, η υπάρχουσα τότε ισχυρή βιβλιογραφία περιελάμβανε ορισμένα σημαντικά – κλασικά ήδη στο είδος τους – έργα, όπως λ.χ. αυτά των Η. Thompson, *Two Centuries of Hellenistic Pottery*, *Hesperia* 3 (1934), 311 κ.ε., D.B. Thompson, *Three Centuries of Hellenistic Terracottas I*, *Hesperia* 23 (1954), 72 κ.ε., J. Schäfer, *Hellenistische Keramik aus Pergamon*, *Pergamenische Forschungen* 2, 1968, B.A. Sparkes - L. Talcott, *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th c. BC*, *The Athenian Agora* XII, 1970, S.I. Rotroff, *Hellenistic Pottery, Athenian and Imported Moldmade Bowls*, *The Athenian Agora* XXII, 1982. Αργότερα προστέθηκαν άλλα, επίσης σημαντικά, όπως αυτό της S.I. Rotroff, *Hellenistic Pottery, Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material*, *The Athenian Agora* XXIX, 1997 κλπ.

Η κεραμική των ελληνιστικών χρόνων έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, των οποίων η αναγνώριση είναι απαραίτητη για την κατανόησή της. Ο κοινός και «διεθνής» χαρακτήρας της, η μεγάλη παραγωγή της, το εκτεταμένο εμπόριό της, η «υποτιμημένη αξία της», οι εικονογραφικές ιδιομορφίες της, είναι μερικά από τα στοιχεία αυτού του χαρακτήρα, τα οποία πιθανώς είναι και η αιτία των δυσκολιών για την έρευνα του συγκεκριμένου υλικού. Στα προβλήματα της έρευνας πρέπει να προστεθεί ακόμη το μεγάλο κάθε φορά πλήθος σχετικών ευρημάτων στις ανασκαφές. Η κατακόρυφη αύξηση του υπάρχοντος υλικού χάρη στις σύγχρονες ανασκαφές στον αρχαίο ελληνικό κόσμο, ιδιαίτερα στη Μακεδονία, σχημάτισε ένα εκτεταμένο και πλούσιο πεδίο έρευνας με πολλά νέα θέματα. Στις συνηθισμένες παρατηρήσεις των ερευνητών, εισχωρούν σήμερα και ερωτήματα όπως αυτά της στατιστικής, της οικονομίας και της τεχνολογίας ως απαραίτητα εργαλεία εργασίας. Τελικά, αποδεικνύεται ότι ο κοινός χαρακτήρας της ελληνιστικής κεραμικής είναι ένα πολύ γενικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο υπάρχουν πολλές ιδιαιτερότητες, πολλά νέα θέματα, ανάλογα τόσο προς τη σύνθετη ελληνιστική εποχή, όσο και προς τη γεωγραφική περιοχή όπου εμφανίζεται.

Όπως ήταν αναμενόμενο, στη Συνάντηση των Ιωαννίνων δεν ήταν δυνατόν να συζητηθούν όλα αυτά τα προβλήματα. Ωστόσο, με τις επτά μόλις ανακοινώσεις-εισηγήσεις αναδείχθηκε από την αρχή ως

κυρίαρχο και πρωταρχικό το θέμα της χρονολόγησης και αυτό αποφασίστηκε να είναι η σταθερή βάση της περαιτέρω προσπάθειας που θα ξεκινούσε με τις Επιστημονικές Συναντήσεις για την Ελληνιστική Κεραμική. Συμφωνήθηκε ότι η χρονολόγηση της κεραμικής με αντικειμενικά (βλ. εξωτερικά και όχι μορφολογικά) κριτήρια και η έγκυρη, ελεγχόμενη μεθοδολογία θα μπορούσε να προσφέρει ασφαλές έδαφος για την περαιτέρω έρευνα, την ερμηνεία και την αξιολόγηση του πλούσιου αυτού υλικού. Η προτεινόμενη μέθοδος έπρεπε να στηρίζεται στα κλειστά, καλά χρονολογημένα, ανασκαφικά σύνολα, τα οποία συνιστούν τη βασική μονάδα εργασίας για τη χρονολόγηση. Η μέθοδος αυτή έγινε γρήγορα δεκτή και στήριξε στο μεγαλύτερο μέρος της την προσπάθεια των Συναντήσεων για την Ελληνιστική Κεραμική.

Κατά τη διάρκεια των επόμενων σχεδόν είκοσι χρόνων (1986-2005) οργανώθηκαν έξι Διεθνείς Συναντήσεις, με συνεχώς αυξανόμενο αριθμό συμμετοχών και κυρίως αυξανόμενο ενδιαφέρον (Ρόδος 1989, Θεσσαλονίκη 1991, Μυτιλήνη 1994, Χανιά 1997, Βόλος 2000, Αίγιο 2005) (Πίν. 291-293). Από τις Συναντήσεις αυτές προέκυψε ένα πολύ μεγάλο έργο, με 500 περίπου εισηγήσεις, ανακοινώσεις τοίχων, στρογγυλές τράπεζες, κτλ. που συνιστούν σήμερα ένα πολύ πλούσιο υλικό κεραμικής (ταφικά και οικιστικά σύνολα αγγείων, κατηγορίες, μεμονωμένα χρονολογικά και ειδολογικά θέματα κτλ.). Το μεγάλο σύνολο των Συναντήσεων αποτυπώνεται έως το 2006 στους δέκα τόμους των Πρακτικών, στα πέντε Λευκώματα και στον τόμο της Βιβλιογραφίας (Πίν. 293-294). Ιδιαίτερα τα Λευκώματα δημιουργούν κάθε φορά την εικόνα της ελληνιστικής κεραμικής του τόπου που φιλοξενούσε τη Συνάντηση, έτσι ώστε να προκύπτει έμμεσα η ταυτότητα μιας συγκεκριμένης μεγάλης γεωγραφικής ενότητας κατά τους ελληνιστικούς χρόνους.

Με βάση το παραπάνω έργο, διαμορφώθηκε βαθμιαία ένα εκτεταμένο ερευνητικό πεδίο με βασική αφετηρία τη χρονολόγηση της ελληνιστικής κεραμικής και με στόχους τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά της, τη γεωγραφική κατανομή, την εντοπιότητα του κεραμικού υλικού, την ευρεία διάδοσή του και την ιδιαίτερη τεχνολογία του. Για την εξέταση όλων αυτών των προβλημάτων, το χρονολογικό θέμα στηρίχθηκε μεθοδολογικά στην αρχαιολογική πρακτική των συνόλων, γνωστή στην ανασκαφική έρευνα και άλλων περιόδων, η οποία όμως παγιώθηκε και διατυπώθηκε σχεδόν κανονιστικά για την ελληνιστική κεραμική με τη δημοσίευση κλειστών ανασκαφικών ελληνιστικών συνόλων από τη Βέροια και την Πέλλα και γενικά την ελληνιστική Μακεδονία. Πρόκειται για ταφικά ή οικιστικά σύνολα, ανασκαφικές δηλαδή ομάδες ευρημάτων, οι οποίες έχουν προκύψει σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή ή σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ο χρόνος προσδιορίζεται από εξωτερικά δεδομένα, κυρίως με τη βοήθεια καλά χρονολογημένων ευρημάτων, όπως τα νομίσματα, οι λύχνοι, τα σφραγίσματα των εμπορικών αμφορέων κτλ. ή από άλλα, κυρίως ιστορικά δεδομένα. Η μέθοδος υιοθετήθηκε από την πλειονότητα των εισηγήσεων των Συναντήσεων, και ιδιαίτερα στις περιπτώσεις κατάθεσης πρωτογενούς υλικού. Φυσικά δεν έλειψαν και στην περίπτωση αυτή οι μεθοδολογικές δυσκολίες και οι ενστάσεις, και μάλιστα σοβαρές, όπως σημειώθηκε αρκετές φορές στη διάρκεια των Συναντήσεων. Η «ποιότητα» των νομισματικών δεδομένων λ.χ. είναι ένα πολύ ευαίσθητο κριτήριο χρονολόγησης της κεραμικής, αφού προϋποθέτει ειδικευμένη επεξεργασία και εγκυρότητα των νομισματικών μαρτυριών που δεν είναι πάντοτε εφικτές για όλες τις ελληνιστικές χώρες. Οι κοπές των Μακεδόνων βασιλέων λ.χ. εμπεριέχουν ένα εξαιρετικό πλεονέκτημα χρονολόγησης, ένα πραγματικό εργαλείο για την έρευνα της ελληνιστικής Μακεδονίας και, περαιτέρω, για την αρχαία Οικονομία και Ιστορία.

Σε αντίθεση προς τα ταφικά σύνολα κεραμικής, τα οικιστικά αντίστοιχα, συνήθως με μεγάλο αριθμό οστράκων, παρά τη μεγάλη τους αξία, δημιουργούν ορισμένες μεθοδολογικές δυσκολίες: Τα χρονολογικά όρια του συνόλου προσδιορίζονται με μεγάλη δυσκολία, ενώ η πυκνότητα και η συχνότητα εμφάνισης των διαφόρων κατηγοριών, ή ομάδων των αγγείων δημιουργούν νέα πρόσθετα σημαντικά κριτήρια της έρευνας. Παράλληλα προς αυτά τα δεδομένα, ο γεωγραφικός χώρος εμφάνισης των αγγείων δημιουργεί ένα ακόμη στοιχείο με αποφασιστική σημασία για την αξιολόγηση της παραγωγής τους.

Απέναντι σε όλα αυτά τα δεδομένα, τα αγγεία των ταφικών συνόλων αποκτούν εξαιτίας αυτής της ειδικής ταφικής χρήσης τους σημειολογική σημασία ως προς τη σύγχρονή τους «θεολογία». Αντίθετα,

τα οικιστικά σύνολα παραπέμπουν ευθέως προς την «πραγματικότητα» της καθημερινής ζωής, χωρίς να απομακρυνθούν οι παρατηρήσεις μας από το χρονολογικό πρόβλημα. Παράλληλα, αναφαίνονται σχεδόν αυτόματα, στο πλαίσιο της ανασκαφικής συνάφειας των ευρημάτων, ορισμένα πολύ ενδιαφέροντα θέματα, όπως η τοπική παραγωγή ή τα εισηγμένα προϊόντα άλλων σύγχρονων κέντρων-εργαστηρίων κτλ. Έτσι, η αναγνώριση της τοπικής παραγωγής φωτίζει με ξεχωριστό τρόπο την «κοινή ελληνιστική», αφού έτσι αναδεικνύεται συγχρόνως ο εκάστοτε τοπικός χαρακτήρας στο πλαίσιο μιας γενικής και πολύ διαδεδομένης κεραμικής. Το στοιχείο αυτό οδηγεί στην αναγνώριση των προϋποθέσεων της δημιουργίας κάθε φορά μιας ξεχωριστής και συγκεκριμένης παραγωγής, τις εμπορικές ανταλλαγές, τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες παραγωγής. Προκύπτει π.χ. σαφώς μια διαφορετική εικόνα για την κεραμική της ανατολικής Θεσσαλίας από αυτή της δυτικής με τις έντονες μορφολογικές συγγένειες της τελευταίας με την κεραμική της Ηπείρου. Οι θάλασσες του Ιονίου και της Αδριατικής αποδεικνύονται πιθανώς ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στη Δυτική Ελλάδα και την Ιταλική χερσόνησο ως προς την κεραμική των δύο μεγάλων περιοχών. Στο χώρο του Αιγαίου αποτυπώνεται έντονα η σημασία του εμπορίου με τα πολυάριθμα εμπορικά λιμάνια του, τα οποία διευκολύνουν την πυκνή και ζωνρή διακίνηση της κεραμικής ανάμεσα στις ελληνιστικές χώρες της Ανατολής και της Δύσης. Στα μεγάλα νησιά του Αιγαίου και ιδιαίτερα της νότιας περιοχής του, όντας πλησιέστερα προς τις μεγάλες ελληνιστικές μητροπόλεις της Μικράς Ασίας, δημιουργείται η εικόνα μιας ιδιαίτερα εντυπωσιακής κεραμικής.

Στο πλαίσιο των εργασιών των Συναντήσεων για την Ελληνιστική Κεραμική δεν υπήρξαν πολλές ανακοινώσεις για τα μεγάλα ελληνιστικά κέντρα της Μικράς Ασίας και γενικά της Ανατολής, έτσι ώστε να αποκτήσουμε την επιθυμητή εικόνα της κεραμικής αυτής της τόσο σημαντικής χώρας. Ωστόσο, είναι βέβαιη η σημασία των μικρασιατικών κέντρων ως προς την κεραμική με πρωτοτυπία στη διακόσμηση και τις τεχνικές της, παράλληλα προς την πλούσια παραγωγή τους. Είναι φανερό ότι όλα αυτά τα κρίσιμα θέματα απαιτούν μια περαιτέρω εξέταση και συζήτηση. Ωστόσο, παραμένει πάντοτε απαραίτητη ως προϋπόθεση η χρονολογική αξιολόγησή τους.

Οι μεγάλες ελληνιστικές κοσμοπόλεις της Εγγύς Ανατολής σχηματίζουν έξω από τη μητροπολιτική Ελλάδα ένα πολύ σημαντικό πλέγμα κέντρων ως προς την παραγωγή της κεραμικής. Στην περίπτωση αυτή, η επαφή με την παράδοση άλλων λαών, τα μεγάλα οικονομικά μεγέθη, ο ανταγωνισμός πολλών και πολύτιμων υλικών δημιουργούν την εικόνα μιας διαφορετικής καθημερινής ζωής με ξεχωριστές απαιτήσεις. Είναι φανερή η αλλαγή, αφού και οι έννοιες του κέντρου και της περιφέρειας των κλασικών χρόνων ανατρέπονται κατά την ελληνιστική εποχή. Το θέμα αυτό αποδεικνύεται βασικό για τους ελληνιστικούς χρόνους και ιδιαίτερα για την ιστορία της αρχαίας Οικονομίας. Διαπερνά έμμεσα τις εργασίες των Συναντήσεων της Ελληνιστικής Κεραμικής και τίθεται περισσότερο ως απαίτηση έρευνας παρά ως σαφές αντικείμενο των ανακοινώσεων των Συναντήσεών μας.

Παρά τη συνοπτική αναφορά τους, οι παραπάνω θεματικές της ελληνιστικής κεραμικής καταγράφονται ευκρινώς στη διάρκεια πραγματοποίησης των Συναντήσεων, μέσα από το πλούσιο υλικό τους. Η πλειονότητα, ωστόσο, των εισηγήσεων ακολούθησαν αυστηρά τον όρο του χρονολογικού προβληματισμού, ενώ παράλληλα οι ανακοινώσεις οργανώθηκαν κατά γεωγραφικές ενότητες. Σήμερα, η επισκόπηση του πλούσιου υλικού των δημοσιευμένων Πρακτικών επιτρέπει παρατηρήσεις-στόχους έρευνας περισσότερο σύνθετους. Τα σύνολα των αγγείων και οι γεωγραφικές ενότητες, που έχουν δημιουργηθεί, αποτελούν ένα ισχυρό πλέγμα της έρευνας, το οποίο λειτουργεί ως μια σταθερή και μεγάλη βάση γνώσης της ελληνιστικής εποχής.

Ο συνηθισμένος τρόπος ταξινόμησης της κεραμικής κατά κατηγορίες, με βάση το σχήμα ή τη διακόσμηση των αγγείων, φαίνεται ως προς την ελληνιστική εποχή πολύ γενικός και απλός. Η διάκριση των αγγείων σε ανάγλυφα (κατασκευή με μήτρα), στα μελαμβαφή ή σε αυτά της «Δυτικής Κλιτύος» κτλ. θα μπορούσε να θεωρηθεί πολύ γενική. Οι περισσότερες από τις εισηγήσεις των Συναντήσεων υιοθέτησαν τις γνωστές αυτές ταξινομήσεις, γεγονός όμως που έμμεσα ανέδειξε το πρόβλημα των κρι-

τηρίων και της εγκυρότητας των κατηγοριών. Στην κατεύθυνση αυτή, σχεδόν αυτόματα, έρχεται πλέον στο προσκήνιο της έρευνας το θέμα της χρήσης των αγγείων, όπως και η τεχνολογία τους: Έτσι λ.χ. η διαδικασία της παραγωγής των αγγείων με μήτρα δεν είναι πλήρως σαφής και γνωστή. Η χρήση των άβαφων, για παράδειγμα, ή των λευκών αγγείων θέτει νέα ερωτήματα σε σχέση με την καθημερινή ζωή, τα ταφικά έθιμα ή το συρμό της εποχής.

Είναι φανερό από τα παραπάνω ότι η παραγωγή και η διακίνηση της κεραμικής των ελληνιστικών χρόνων σχηματίζουν ένα σύνθετο αρχαιολογικό-ερευνητικό θέμα και συγχρόνως είναι ενδιαφέρον ιστορικό φαινόμενο. Η ερμηνεία του απαιτεί τη γνώση πολλών χαρακτηριστικών της εποχής, την τοπική παραγωγή κάθε περιοχής, τις εμπορικές συνθήκες, τα τοπικά ήθη και έθιμα κτλ. Παράλληλα, και περισσότερο από κάθε άλλη εποχή, η τεχνολογία της κατασκευής των πήλινων αγγείων και η λειτουργία των εργαστηρίων αποτελούν κύρια προϋπόθεση για την κατανόηση αυτής της κεραμικής και τη θέση της στο σύγχρονό της ιστορικό περιβάλλον.

Η χρήση και το σχήμα των αγγείων αποδεικνύονται ως μια βασική διπλή έννοια για την ερμηνεία της κεραμικής και τούτο ισχύει και για την ανάλογη των ελληνιστικών χρόνων. Η διακόσμηση των ελληνιστικών αγγείων έχει ένα διαφορετικό νόημα από αυτή των αρχαϊκών ή κλασικών χρόνων και για το λόγο αυτό απαιτεί διαφορετική εξέταση ως προς την έρευνα. Στο πλαίσιο των εισηγήσεων των Συναντήσεων για την ελληνιστική κεραμική δεν συζητήθηκαν με έμφαση τα παραπάνω θέματα, ωστόσο στο πολυάριθμο υλικό που έχει συλλεγεί διαφαίνονται σε ένα «δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης» πολλά σχετικά ερωτήματα. Αμετάκλητο όμως παραμένει το γεγονός ότι η εξέτάσή τους μπορεί να συντελεστεί στη βάση μιας καλής χρονολόγησης. Στην κατεύθυνση αυτή επιβεβαιώνεται, λ.χ., η αρχή που υιοθετεί η S. Rotroff στο πρόσφατο έργο της για την ελληνιστική τροχήλατη κεραμική από την αθηναϊκή Αγορά, ένα σαφές παράδειγμα της έρευνας με βασικό κριτήριο τη χρήση των πήλινων σκευών.

Ο συνηθισμένος προσδιορισμός των κατηγοριών της ελληνιστικής κεραμικής εκφράζει περισσότερο ένα επιστημονικό «μέσον», το οποίο βέβαια αποδίδει πολύ γενικά τα πραγματικά γεγονότα της καθημερινής ζωής. Όπως προαναφέρθηκε, στη διάρκεια των Συναντήσεων φάνηκε πολύ καλά η εμμονή στην προσγραφή του νέου υλικού στις γνωστές κατηγορίες, μολονότι σχεδόν κάθε φορά προέκυπταν παρεκκλίσεις, πρωτοτυπίες και διαφορές από τη στερεότυπη εικόνα των κατηγοριών. Αξίζει να αναφερθούν, για παράδειγμα, οι παραλλαγές και οι αλλαγές κατά τόπους της μεγάλης κατηγορίας των μελαμβαφών αγγείων, αλλά και αυτής με διακόσμηση «Δυτικής Κλιτύς», έτσι ώστε να μην μπορεί να ερμηνευθεί επαρκώς η μεγάλη διάδοση και χρήση των αγγείων αυτών σε ολόκληρη τη Μεσόγειο.

Η κεραμική που έχει συγκεντρωθεί στο πλαίσιο των Συναντήσεων της Ελληνιστικής Κεραμικής είναι πλούσια σε αριθμό παραδειγμάτων, αλλά και σε θεματικές. Τα προβλήματα της χρονολόγησης εξετάστηκαν επανειλημμένως και σε ορισμένες περιπτώσεις – κυρίως σε γεωγραφικές ενότητες, όπως στην περίπτωση της Μακεδονίας – έχουν δημιουργηθεί σαφείς προϋποθέσεις για μια στέρεη και σχετικά καλή χρονολόγηση της κεραμικής παραγωγής της. Παράλληλα, όμως, και σχεδόν αυτόματα διαγράφηκαν συχνά οι ιδιαιτερότητες όχι μόνον της κεραμικής παραγωγής, αλλά και ολόκληρης της ελληνιστικής εποχής, γεγονός βέβαια το οποίο κάνει την έρευνά μας περισσότερο σύνθετη και μεγάλη. Όπως προαναφέρθηκε, τα θέματα είναι πολλά, η μαζικότητα της παραγωγής, ο μεγάλος αριθμός αγγείων κατά τις ποικίλες χρήσεις του επηρεάζουν αναλόγως το εμπόριο και την οικονομική ζωή. Από την άλλη πλευρά, το καλλιτεχνικό μέρος – σχήμα και διακόσμηση – της ελληνιστικής κεραμικής είναι ιδιόμορφο, καθώς ακολουθεί τη γενική αντίληψη της εποχής ως προς το «όμορφο» και το «παραδεδομένο». Συνεπώς, είναι φανερό ότι απαιτούνται στην επεξεργασία αυτού του υλικού όχι μόνον η χρονολόγηση του, η γεωγραφική και ειδολογική ταξινόμηση, αλλά και η στατιστική εκτίμηση στη διάδοση και τη χρήση του και, τέλος, η θέση του στην καθημερινή ζωή, η αξιολόγηση της μορφής του και η σημασία της κτλ.

Από τα παραπάνω προκύπτουν γενικές παρατηρήσεις και ειδικά ως προς τη συνέχεια της έρευνας στις Επιστημονικές Συναντήσεις διαγράφονται ορισμένες χρήσιμες προτάσεις:

1. Η πολυάριθμη χρονολογημένη πλέον κεραμική πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο περαιτέρω επεξεργασίας. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να γίνει η σύνθεση των χρονολογικών δεδομένων των συνόλων κατά τις γεωγραφικές ενότητες. Η εργασία αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί από ομάδα ερευνητών και να παραδώσει τα αποτελέσματά της στις επόμενες Συναντήσεις μας. Στόχος θα είναι να δημιουργηθεί τελικά ένας χρονολογικός χάρτης για τον ελληνιστικό κόσμο ως προς την κεραμική του.

2. Η τεχνολογία που εφαρμόζεται στα προϊόντα της ελληνιστικής κεραμικής αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο έρευνας. Οι διαδικασίες που εφαρμόζονται ώστε να δημιουργηθεί ένα πήλινο αγγείο, η επεξεργασία του πηλού ή το ψήσιμο και το «γάνωμα» μπορούν να φωτίσουν το θέμα της οργάνωσης του κεραμικού εργαστηρίου. Έτσι μόνο θα γίνουν κατανοητά τα ευρήματα εργαστηριακών λειψάνων και εγκαταστάσεων, των οποίων η λειτουργία μπορεί να διαγραφεί με περισσότερη σαφήνεια.

3. Η ανθρωπολογική και ιστορική εκτίμηση των ομάδων των αγγείων και της υπόλοιπης κεραμικής μπορεί να αποτελέσει και τον τελικό στόχο της έρευνάς μας. Οι αλλαγές στις συνήθειες του συμποσίου, η μίμηση των πολυτελών υλικών, λ.χ. η επιδίωξη της πολυτέλειας, η νοσταλγία, η «ελληνιστική παιδεία», φαίνεται ότι επηρεάζουν όχι μόνον τα μεγάλα έργα της ελληνιστικής εποχής, αλλά και τον πολιτισμό της καθημερινής ζωής της.

Συνδεδεμένοι πάντοτε με νομισματολόγους και ιστορικούς και με την προϋπόθεση της ύπαρξης μιας προσεκτικής ανασκαφής, μπορούμε προφανώς να συνεχίσουμε την περιγραφή του συγκεκριμένου αρχαιολογικού θέματος, οριοθετώντας τις προϋποθέσεις και τους στόχους της έρευνάς του. Εφαλτήριο μας παραμένει πάντοτε η προσπάθεια για μια έγκυρη χρονολόγηση της κεραμικής, χωρίς αυτό να εμποδίσει την προσέγγιση των άλλων βασικών ερωτημάτων του ελληνιστικού αυτού υλικού. Παράλληλα προς τον κορμό των κύριων ερωτημάτων, πρέπει να περιληφθούν στο πρόγραμμα των Συναντήσεων «πρακτικά» ζητήματα, όπως μια από όλους αποδεκτή ορολογία, η αρχαία ονοματολογία, η οργάνωση της φύλαξης του πολυάριθμου υλικού. Η καταγραφή των ανασκαφικών δεδομένων θα ήταν ένα σπουδαίο και επιθυμητό έργο, μια σχεδόν υποχρεωτική προϋπόθεση για όλα όσα επιδιώκει η έρευνά μας.

Παράλληλα προς τα Πρακτικά των Συναντήσεων, θα ήταν χρήσιμο αν καθιερωνόταν ένα Βιβλιογραφικό Δελτίο, στο οποίο θα παρουσιαζόταν σε τακτή χρονική περίοδο η νεότερη βιβλιογραφική κίνηση περί την ελληνιστική κεραμική. Τέλος, θα ήταν επίσης σκόπιμο για το προσεχές μέλλον, τόσο τα Πρακτικά των Συναντήσεων, όσων έχουν διεξαχθεί αλλά και των μελλοντικών, με το πλούσιο αρχειοθετημένο υλικό τους, όσο και η Βιβλιογραφία, να πάρουν ηλεκτρονική μορφή, ώστε να είναι περισσότερο εύκολα στη χρήση τους αλλά και συγχρόνως να ανοίξουν το δρόμο της περαιτέρω επεξεργασίας τους.

Η έκδοση των Λευκωμάτων των Συναντήσεων υπήρξε μια πετυχημένη ιδέα προβολής και γνωριμίας με την τοπική παραγωγή κεραμικής της περιοχής που μας φιλοξενούσε. Οι εκδόσεις αυτές προσέφεραν τη δυνατότητα να συζητηθούν σύντομα βασικά θέματα της κεραμικής σε συνδυασμό με το γεωγραφικό και ιστορικό περιβάλλον της, γεγονός πολύ σπουδαίο για την κατανόηση της ελληνιστικής εποχής. Με τον τρόπο αυτό, αναδεικνύεται η σημασία της διοργάνωσης των Συναντήσεων κάθε φορά σε ένα άλλο σημείο του ελληνιστικού-ελληνικού κόσμου. Θα επιθυμούσαμε ίσως να προσεγγίσουμε για μια καλύτερη εικόνα της εποχής τις χώρες της Ανατολής, της Βόρειας Αφρικής και της Δυτικής Μεσογείου, όμως είναι φανερό ότι οι πρακτικές δυσκολίες ενός τέτοιου εγχειρήματος είναι εξαιρετικά μεγάλες. Είναι όμως ικανοποιητικό, παρά ταύτα, ότι έως τώρα έγινε σαφές και προσδιορίστηκε με τις Συναντήσεις το στίγμα για τον τρόπο διαχείρισης του θέματός μας.

Η συζήτηση για την Ελληνιστική Κεραμική θα συνεχιστεί. Οι προσπάθειες για τις Επιστημονικές Συναντήσεις πρέπει να επαναληφθούν, αφού έτσι κερδίζουμε ένα μέσον κατανόησης αυτής της πολύπλοκης εποχής και παράλληλα ένα πρακτικό εργαλείο για τους ανασκαφείς του κλασικού-ελληνιστικού κόσμου. Στο τέλος μένει η σπουδαία γνώση της καθημερινής ζωής των ανθρώπων όλων των εποχών, που εμπεριέχει μέσα της τη μέγιστη σοφία της τέχνης των απλών πραγμάτων. Μέσα στον κοινό

και διεθνή χαρακτήρα της κεραμικής παραγωγής διασώζεται το διαφορετικό, το τοπικό και το σύγχρονο. Και με αυτό αναγνωρίζουμε και κατανοούμε ως μια άλλη γλώσσα της εποχής, τη γλώσσα του πηλού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ένα μεγάλο μέρος της σύγχρονης βιβλιογραφίας για την ελληνιστική κεραμική εμπεριέχεται στα Πρακτικά και τα Λευκώματα των Συναντήσεων, καθώς και στη Βιβλιογραφία 1980-1995.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Α' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Ιωάννινα 1986, Πρακτικά, Ρόδος 1989.

Β' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Ρόδος 1989, Πρακτικά, Ρόδος 1990.

Γ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Θεσσαλονίκη 1991, Πρακτικά, Αθήνα 1994.

Δ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Μυτιλήνη 1994, Πρακτικά, Αθήνα 1997.

Ε' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Χανιά 1997, Πρακτικά, Αθήνα 2000.

ΣΤ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Βόλος 2000, Πρακτικά, Αθήνα 2004.

Ζ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Αίγιο 2005, Πρακτικά, Αθήνα 2011.

Βιβλιογραφία Ελληνιστικής Κεραμικής 1980-1995, Α' Ελλάς-Κύπρος, Θεσσαλονίκη 1998.

ΛΕΥΚΩΜΑΤΑ

Ελληνιστική Κεραμική από τη Μακεδονία, 1991.

Ελληνιστική Κεραμική από το Αιγαίο, Μυτιλήνη 1994.

Ελληνιστική Κεραμική από την Κρήτη, Χανιά 1997.

Ελληνιστική Κεραμική από τη Θεσσαλία, Βόλος 2000.

Ελληνιστική Κεραμική από την Πελοπόννησο, Αίγιο 2005.

Ελληνιστική Κεραμική από την αρχαία Ήπειρο, την Αιτωλοακαρνανία και τα Ιόνια νησιά, Αθήνα 2009.

ΝΕΟΤΕΡΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μ. Εγγλέζου, *Ελληνιστική κεραμική Κρήτης, Κεντρική Κρήτη*, Αθήνα 2005.

Στ. Δρούγου, *Βεργίνα. Τα πήλινα αγγεία της Μεγάλης Τούμπας*, Αθήνα 2005.

G. Georgiadou, *Totenkult und elische Grabkeramik spätklassischer und hellenistischer Zeit*, Thessaloniki 2005.

Σ. Πινγιάτογλου, *Δίον. Λύχνοι του ιερού της Δήμητρας*, Θεσσαλονίκη 2005.

S. Rotroff, *Hellenistic Pottery Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material, The Athenian Agora XXIX*, Princeton, New Jersey 1997.

Σ. Κοτίτσα, *Αιγίνο Πιερίας. Κεραμική από το νεκροταφείο στη θέση «Μελίσσια»*, 2006.

Στέλλα Δρούγου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τομέας Αρχαιολογίας
541 24 Θεσσαλονίκη

